



New Orleans efter orkanen Katrina. Foto: David Mark.

Hållbarhet – ett obekvämt samtal

Det var huvudrubriken för ett webinarium som organiserades av Ungdomsutskottet i samarbete med BAHP (Bibliotek, arkiv och historiska projekt) tidig vår 2021. Seminariet ville lyfta vitt skilda perspektiv på hållbarhet och på de utmaningar som klimatförändringarna innebär för mänskligheten. En gemensam nämnare för deltagarna var att man har olika syn på hållbarhet och man har också olika sätt att verka för hållbarhet, både genom att i vardagen i det lilla agera för ett hållbart liv, genom att sakligt inhämta och sprida kunskap eller genom civil olydnad på fredlig väg.

Text: PAULINA RYTKÖNEN

Ungdomsutskottet har som uppgift att lyfta fram unga förebilder och ge dem möjlighet att påverka så att fler unga får upp ögonen för de gröna näringarna. Som ett led i sin verksamhet arbetar ungdomsutskottet med en årlig case-utmaning och ett mentorsprogram. Många ungdomar idag oroar sig för klimat- och miljöfrågorna och vill kämpa för en bättre värld. Vi ställs dessutom dagligen inför frågan om hur vi kan bidra till att uppnå miljömål i Agenda 2030, eller i det lilla leva ett mera hållbart liv och väljer därför att äta vegetariskt, cykla eller ta tåget i stället för att köra bil eller flyga, och många organiserar sig. Webinariet, som genomfördes i samarbete med BAHP, är en naturlig utveckling i verksamheten.

En meningsfull diskussion om hållbarhet innebär att det är viktigt att ge en röst åt perspektiv som vanligen inte rymms inom akademiens övriga aktiviteter. De inbjudna talarna representerade därför vitt skilda perspektiv. Ungdomsutskottets ordförande Maria Karlsson och moderatören för dagen, Gunilla Kindstrand, inledde med att presentera KSLA, Ungdomsutskottet och BAHP:s verksamhet. Maria Karlsson konstaterade att andelen människor, särskilt ungdomar, som tror att vi kan påverka framtiden sjunker och att syftet med seminariet var att lyfta vad vi försöker göra åt problemet.

Hållbarhetsbegreppet över tid

Samtalet inleddes av idéhistorikern och professorn vid Umeå universitet Erland Mårald, som på ett både tankeväckande och provokativt sätt rullade fram en exposé över hur vi har sett på begreppet hållbarhet över tid. Han utgick ifrån en artikel som han författat tillsammans med miljöhistorikern Janina Priebe och som påpekar att den moderna tanken om hållbarhet inte är ny. Ofta utgår man ifrån 1987, när den så kallade Brundtlandrapporten släpptes. Men Mårald startar redan 1713, ett år då hållbarhet i skogen började diskuteras och tanken att säkra skogens bidrag till välfärd för framtida generationer och nationella välfärden fördes fram. Den ursprungliga tanken innebar att man behövde kontrollera, effektivisera och försöka förändra och förbättra tillgängliga resurser så att de sammantaget kunde bidra till nytta. Perspektivet var långsiktigt och man ville planera bland annat för att undvika rofferi för att säkra framsteg. Detta såg Mårald som en ödesfråga.

Mycket av det som vi idag uppfattar som hållbarhetsmål var färdigformulerade tankar redan före 1850 och det som skiljer dåtid från nutid är att man har utökat tankegångarna. En viktig förändring jämfört med tidigare är globaliseringen. I stället för att lösa problem som rör regionen eller nationen framstår utmaningarna som en planetär fråga som

rör hela mänskligheten. Och frågan om hållbarhet är inte enbart en debatt, den har i allra högsta grad institutionaliserats. Några exempel är Stockholmskonferensen 1972, Rio Agenda 21 från 1992, Milleniemålen från år 2000 och nu handlar det om de 17 globala hållbarhetsmålen som formulerades år 2015.

Något paradoxalt är att introduktionen av tanken om det antropocena brukar kopplas till utgivningen av Hans Carl von Carlowitz bok *Sylvicultura oeconomica, oder haufswirthliche Nachricht und Naturmäßige Anweisung zur wilden Baum-Zucht* (1713). Efter 1850 börjar alla parametrarna att accelerera och särskilt från 1950. Dagens hållbarhetstänke inkluderar perspektiv på ekonomi, innovation, framtid och mycket mer, men trots att hållbarhetstanken har funnits verkar den inte ha haft ett större genomslag. Det som FN kallade för "the decade of action" är samma medicin som ordinerades på 1800-talet. Det ska handlas, åter handlas och ageras och det är ganska mycket tunnelseende, konstaterar Mårald. Vidare menar han att det är mycket som tyder på att det hårda målstyret leder till konflikter och lösningar som i sin tur förhindrar förändring. Det uppstår olika sätt att se på hållbarhet. Men det är i reaktionerna som potential för verklig förändring finns. Ett exempel är "de gula västarna" i Frankrike, eller de svenska "gula västarna" som är en del av bensinupproret och som protesterar mot höjda bensinpriser. Det är grupper som protesterar mot makten och mot den expertis som de tycker har glömt bort dem. Ett annat viktigt exempel utgörs av "Fridays for future", som anser att makten sätter mål men inget gör här och nu och som därmed stänger framtiden för nya generationer.



Hans Carl von Carlowitz bok gavs ut 1713 [Public domain].

Mårald framhöll att det finns ett stort engagemang från vitt skilda håll och många ser reaktionerna på hållbarhetsutmaningarna som motsatser, men det finns många gemensamma nämnare. Men, avslutar Mårald, man kanske inte ska ha konsensus där man ska skapa förändring? Är olika organisationer eller rörelser varandras motsatser? Eller behöver vi tänka utifrån egna tankesätt? Det är kanske här som förändringspotential finns. Vi kanske behöver tala med snarare än mot eller förbi varandra.

Kritisk granskning är A och O

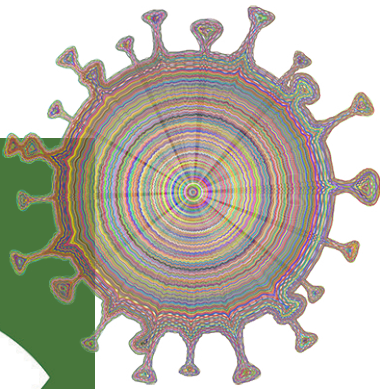
Den andra talaren var journalisten Jonathan Jeppsson, nyhetschef på Aftonbladet och författare till boken *Åtta steg mot avgrunden*, en bok som börjar med följande uttalande: "Ogenomtränglig som en dimma, väntar framtiden på oss. Där inne kan vad som helst hända. Det är så vår föreställning om det som komma skall ser ut. Men tänk om det på längre sikt är tvärt om. Att framtiden är alltför uppenbar på ett sätt som vi instinktivt värjer oss emot. Det här är också en bok om hopp, fast inte hopp som vi normalt brukar betrakta det. Det handlar tvärtom om hur vi ska befria oss från hoppet, eftersom det är det som hindrar oss från att se verkligheten som den är. På andra sidan hoppet finns möjligheten att fatta beslut grundade på rationella överväganden. Om det just finns ett hopp så är det just detta vi ska ta fasta på".

Jeppsson ställde sig genomgående kritisk till framför allt hur media på ett helt oreflekterande sätt bevakar och rapporterar, eller låter bli att rapportera om klimat- och miljöutmaningar. Journalistiken har samma böljande intresse för klimat- och miljöfrågor som allmänheten, ibland stort, ibland saknas det helt och hållet. Jeppsson menar att dessa upp- och nergångar inte har gynnat klimatjournalistiken – tvärtom! Journalister bär en del av skulden för det läge som vi befinner oss i idag. Han menar att klimatdebatten bygger på delvis felaktiga utgångspunkter. Vi talar om vad som är



Foto: Frankie Fouganthin [CC BY-SA 4.0].

13 CLIMATE ACTION



Corona ledde till att vi snabbt kunde ändra och inskränka, men i klimatfrågan går det inte, det anses vara en inskränkning av demokratin.

möjligt och inte möjligt att göra och om vad vi behöver göra för att komma ur det svåra läge där världen är idag. Medan debatten handlar om återkommande coronakris varje år färdigställer Kina ett nytt kolkraftverk i veckan... Jämförelsen med coronakrisen är slående. Corona ledde till att vi snabbt kunde ändra och inskränka, men i klimatfrågan går det inte, det anses vara en inskränkning av demokratin.

Politiker lovar att vi kan uppnå 1,5-gradersmålet, men krävs inte på svar om hur det ska gå till. Vid förra valet rådde enighet om att vi kanske skulle leva våra liv som vanligt, kanske bara äta lite mindre kött. Fakta som att en tredjedel av Himalayas glaciärer kommer att smälta eftersom det är så pass mycket varmare glöms helt och hållet bort.

Jeppsson menar att vi är inne i "matrix", vi vet att det inte stämmer men kan inte dra ur kontakten. Den tredje makten, media, sviker sitt uppdrag. Nu ingår klimatjournalistik i varje redaktion – problemet är att ingen utkräver ansvar, vilket sker på alla andra områden. Det ska inte gå att lova stort utan att det ifrågasätts och granskas. Men journalistiken står och trampar på ruta ett. Journalisterna har varit oroliga att läsarna ska tappa hoppet vilket är absurt. Att ägna sig åt sådant resonemang är att missa ett av journalistikens uppdrag.

Jeppsson avslutade sitt anförande med att argumentera att problemet hänger ihop med frågans natur. Vi bidrar ständigt till problemet utifrån vår livsstil, det är viktigt att individer granskar sig själva och vi står inför ett annat landskap. Vi måste göra upp med det positiva tänkandet som präglar vår kultur. Jeppsson har debatterat vad hopp innebär – han menar, som i citatet ovan, att det ställer sig i vägen för att agera. Hoppet måste böttna i någonting annars blir det ett hinder. Han citerade filosofen Arthur Schopenhauer (1788–1860), som menade att hoppet var nästan skadligt för vårt intellekt. Det hindrar oss från att göra det som är nödvändigt. Och media måste börja tänka helt annorlunda. Journalistiken måste sluta släppa viktiga frågor för att hålla publiken på gott humör och våga ställa de obekväma frågorna. Media har en stor roll att spela, men måste sluta blunda för sanningen och ta det här obekväma samtalet.

Motstånd och agerande – underifrån

I stället för att fokusera på problemet eller hur det har gestaltats, lyfte tredje talaren, Lisa Rysavy från organisationen Extinction Rebellion, risken för samhällelig och ekologisk kollaps. Extinction Rebellion är en organisation som arbetar med att utföra ett aktivt arbete för hållbarhet och är en

del av en internationell rörelse som skapat många rubriker och aktioner där utgångspunkten är fredliga insatser som bygger på civil olydnad. Organisationens devis är att tala klarspråk och verka för att utlysa klimatnödläge; att agera nu, bromsa artförlusten och snabba på mot netto-nollutsläpp samt att stärka demokratin genom att inrätta råd för klimaträttvisa.

Rörelsen i sig är en del av en samhällskritik som agerar utifrån en decentraliserad struktur, utan hierarki och där alla får vara med – helt vanliga människor som insett det allvarliga i krisen. Rysavy berättade att fredlig civil olydnad är aktioner som medvetet bryter mot lagen och att icke-väld är en viktig princip. Rysavy menar att de problem mänskligheten står inför endast kan lösas genom att uppnå systemförändringar, vilket är görligt enkom genom att få med politiker, media och storföretag på förändringen. Rysavy avslutar genom att koppla an till organisationens grundvalar, som bygger på vetenskaplig kunskap. Extinction Rebellions aktivism beskrivs som en regenerativ kultur som arbetar med hållbar aktivism. Den förändringsprocess man vill uppnå går inte att vinna på ett år, "vi måste ta hand om oss själva i aktivismen och det måste vara uthålligt".

Släpp in ungdomarna!

Sambandet mellan social, ekonomisk och ekologisk hållbarhet är väletablerat i samhället och det har också under lång tid varit ett rättesnöre för livsmedelsproduktionen. Så inledde Elisabeth Hidén, ordförande i LRF Ungdom, sitt anförande. Hållbarhet i relation till livsmedelsproduktion är ett ständigt aktuellt ämne. Det finns en samstämmig syn på att ingen ska behöva svälta och genom förändring och effektivisering har svenskt jordbruk gått från underskott till exportjordbruk. Det är något som ibland glöms i debatten där fokus kan vara tämligen negativt.



Extinction Rebellion agerar genom civil olydnad och icke-väld. Foto: John Englart [CC BY-SA 2.0].

Hidén menar att hållbarhet kräver att företagen ska vara ekonomiskt hållbara och att lantbrukarna ska ha en hållbar vardag. Hon återger en diskussion som tidvis är en-dimensionellt fokuserad på för- eller nackdelar med endera konventionell eller ekologisk produktion. Eller om att äta veganskt kontra att äta kött. Hon vill problematisera den bilden och menar att vad som är hållbart skiljer sig åt mellan olika platser och olika kontext.

Diskussionen sker oftast i kontraster och hon menar att det är problematiskt. Några exempel är att den som har schysstast arbetsvillkor kanske inte har möjlighet att bedriva ekologisk produktion och enbart tänka på biologisk mångfald – det kanske inte är det bästa alternativet i samtliga fall. Hon efterlyser ett annat sätt att tänka där de förhållanden som råder vägs in i diskussionen. Det är exempelvis stor skillnad mellan produktionsförhållandena i södra och norra Sverige.

Hidén lyfter att svenska lantbrukare använder mindre antibiotika än andra länder, men trots det fattas ibland beslut som inte är baserade på evidens, utan snarare bygger på känslor. Det kan göra en riktigt orolig, menar Hidén. Antibiotikaanvändning är ett exempel på vad man kan vara framgångsrik med. Det finns forskning som visar att man inte måste ha antibiotika, att vi inte behöver svanskupera grisar och mycket mera. Det som är tydligt är också att det som är ekologiskt hållbart är också ekonomiskt hållbart. Det finns ingen anledning att använda medel som inte behövs, då kostar det mer.

Men frågan om hållbarhet är en konfliktfylld som spänner över många olika delar av lantbrukarens eller landsbygdsbonas vardag. Att vara klimatsmart är ett begrepp som bara gäller medelklass och överklass i städerna. Så länge man inte kan bo på landsbygden och vara klimatsmart finns det grund för konflikter, menar hon.

Det är ohållbart om lantbrukarna ständigt ska behöva uppleva att det är de som påverkar mest negativt fast de är mest beroende av rent vatten, pollinerande bin och en sund miljö. För unga lantbrukare är situationen särskilt svår. Att underlätta för unga att starta och driva företag inom jordbruk och på landsbygden och att verka för att dessa företag kan vara lönsamma är också att verka för hållbarhet. För att sluta där hon började lyfte Hidén att ett stort problem är att maten är för billig. Hållbarhetstanken började med att se till att alla har tillräckligt med mat till rimliga priser, men det har gått för långt. Matsvinnet, som ses som ett stort problem, skulle inte finnas om maten kostade mer. Bönder får inte betalt för alla tjänster som de tillhandahåller. Det saknas förståelse för bondens verksamhet och perspektiv.

Äta grönt och bidra till hållbarhet

Dietisten Hanna Olvenmark driver webbplatsen "Portionen under tian", med målet att få folk att laga mat och att äta bra. Hon började sitt anförande med att berätta om sin bakgrund. "Hemma hos mamma fanns det överflöd och vi slängde mycket mat, men hos pappa var det mycket snålare, men vi åt ändå mycket bättre, vi åt animaliskt men vi slängde aldrig någon mat." Hennes far frågade alltid om de kunde gissa vad maten kostade. Detta blev grunden till en grundinställning till mat som hon tog med sig när hon flyttade hemifrån – att äta hållbart, inte äta skräpmat, godis,

chips och andra tomma kalorier. Hon menar att ett jätproblem är att det finns mycket mat som vi inte behöver.

Olvenmark framhöll att vi lägger allt mindre tid på att laga vår mat. Att få människor att laga sin egen mat borde vara normativt. I den mat hon förespråkar finns allt att välja, men framför allt från växtriket. Men det är också möjligt att lägga till animalier som ett komplement. Olvenmark använder de digitala kanalerna och plattformarna som ett sätt och en möjlighet att komma in i människors vardagliga val av mat. År 2020 hade hon 7 miljoner träffar på sina sociala medier.

Hon argumenterar att vad vi äter och varför inte är en svartvit fråga, men det är viktigt att vi vågar prata om det. Vissa livsmedel, till exempel kött, är för billiga och det beror på att det importerade köttet drar ner priserna, menar hon. Sedan 1970-talet har vi dubblat vår konsumtion av kött. På senare tid har grönare normer börjat utvecklas men de ligger mer på individnivå än på samhällsnivå. Matfrågan behöver förändras på systemnivå och det är viktigt eftersom den berör dagliga händelser, ageranden och påverkan. Det finns idag många kockar som tar sig an frågan, men då handlar det om när vi går ut och äter och inte om hur vi gör i det vardagliga.

Hon avslutade sitt framförande med att en utmaning är att de som kommunicerar om mat och matlagning fortfarande vänder sig mest till kvinnor, alla som har något att säga förevarar matfrågorna som ett kvinnogöra. Men vem ansvarar för hushållsfrågorna idag? Det är onekligen så att det fortfarande är kvinnorna som är närmare matfrågorna, men även här behövs en förändring och nytänkande.

Att tänka flerdimensionellt

Det är bråttom – vi lever som om vi hade fyra jordklot! Det var rubriken för akademiledamoten Peter Edlings framförande. Han avslutade dagens diskussion genom att lyfta hur hållbarhetsdiskussionen oftast kretsar kring utmaningar med ökade koldioxidutsläpp. Kretsloppet drivs av mer och mer substans och mer och mer energi. Modeordet idag är cirkulär ekonomi, men Edling anser att det är fel. Hållbarhetsutmaningarna är flerdimensionella. Vi är bra på kortsiktiga lösningar, men dåliga på långsiktiga. Och om det är så, hur ska det tacklas? frågade han publiken. Vi klimatkompenserar, handlar med utsläppsrätter och håller på med cirkulär ekonomi. Han konstaterar att detta inte har haft någon som helst påverkan på verkligheten. Behöver vi verkligen "more of everything"? Bör vi inte istället fundera över vad kan vi avstå utan att knäcka välfärden? Vi behöver bära ekonomen Jevons paradox på våra axlar, nämligen att när teknisk utveckling inträffar, eller politiska förändringar leder till en förbättring av effektiviteten med vilken en resurs används, så att den kanske inte behöver utnyttjas alls, så betyder inte det att efterfrågan eller konsumtionen minskar. Ibland kan konsumtionen till och med öka och det är precis vad som händer idag.

